

OSMANLI'DA TARİKAT ŞEYHİNİN PADİŞAHI UYARI VE TEŞVİKLERİNE YÖNELİK BİR ÖRNEK

Cengiz GÜNDOĞDU (*)

Özet

Osmanlı devlet-toplum yapısını anlamaya yönelik olarak devlet ile tarikatların ilişki tarzlarının ele alındığı bu çalışmada sözkonusu ilişkilerde özellikle gündelik hayatın sosyo-kültürel ve siyasî dokusunda yer edinen tarikatların sadece içe yönelik değil, aynı zamanda dışa dönük çabalarıyla yönetici ile yönetilen arasındaki aktif rollerine dikkat çekilmiş, bu bağlamda XVII. Yüzyıl sûfîlerinden Abdülmecid-i Sivasî ile Sultan I. Ahmed'in ilişkilerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdülmecid-i Sivasî, Sultan I. Ahmed, Kasîde-i Mergûbe.

An Example on the Notifications and Encouragements of Sheikh of Tariqa in Favour of Sultan in the Ottoman

Abstract

This study handles the relations between the empire and tariqas for recognizing the structure of empire and society in Ottomans . In the mentioned relations attention is drawn to the active roles of tariqas, which found a place particularly in the socio-cultural and political structure of daily life, between the governer and the governed ones with their not only introverted but also extroverted efforts. In this context, the relation between Abdülmecid Sivasî, one of the 17th century sufis, and Sultan Ahmed I is dealt with.

Key Words: Abdülmecid Sivasî, Sultan Ahmed I, Kaside-i mergube.

*) Doç. Dr., Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Tasavvuf Bilim Dalı
(e-posta: cengizg@atauni.edu.tr)

*Sıdkile iylicek Hakk'a teveccüh Şâhum
Umarız hayr duâ gözle ola feth-i mehâm
Abdülmeccid Sivasî*

*Hüddâ'dan isterem Bahtî umûr-ı 'adlde tevfik
Rızâ-yı Hak'dan özge yok derûnumda emel tahkik
Bahtî (I. Ahmed)*

Giriş

Osmanlı toplum yapısı, devlet ile onun yönetimi altındaki kişi ve müesseselerin ilişki tarzları açısından değerlendirildiğinde bu ilişkilerde özellikle tarikatların, sosyo-kültürel ve siyasî dokusu üzerinde önemli bir konuma sahip oldukları görülür. Faaliyetlerini yalnızca tasavvufî anlamda insan unsuru üzerinde yoğunlaştırılmış bir eğitim programından ibaret görmeyip, toplumsal problemlere de eğilen tarikatler, mesajlarını gündelik hayatı yakından ilgilendiren geniş bir faaliyet sahasına taşımış, yönetici ile yönetilen arasındaki ilişkilerde aracı rol oynamışlardır.

Batı toplumlarında bu ilişki tarzını, devletin hukukî yetkilerini kullanabilme hakkına sahip kişi ve müesseseler yönlendirmiştir. Roma yönetim geleneğine dayanan bu yetki devri usulü, insan ile devlet arasında zamanla kilise, feodal beyler ve belediye meclislerinin doğmasına yol açmış, böylece adına sivil toplum denilen gündelik hayatın bağlayıcı dokuları oluşmuştur. İslâm toplumlarına baktığımızda, devlet ile insan ilişkilerini düzenleyen bu ara tabakanın genel anlamda ümmet temeli üzerinde şekillenmiş olan ve birer sosyal yapı ve müessese olarak ortaya çıkan tarikatlar tarafından doldurulduğu görülür (Işın, 2005). Devletin din ve kültürünü halk kültürüne bağlayan bu ağ Gibb'e göre Osmanlı devletinin en önemli yapısal pekiştiricisi olmuştur(Mardin,1986: 71).

Tarikat önderleri ile yöneticiler irtibatının İslam tarihindeki yansımalarına ilk dönem hariçte bırakılarak bakılacak olursa karşımıza devasa bir literatür çıktığını görürüz. Malzemenin çokluğu bu konunun değişik Müslüman topluluklarda da çok canlı tarihsel karşılığının bulunduğuna işaret etmektedir. Daha başından beri birçok Müslüman yöneticinin hep ilim ve irfan ehli, keşfi açık, duâsı makbul bazı kimseleri yanlarında bulundurmış olmaları bunun açık göstergesidir (Kılıç, 2002: 11-12).

Bu çalışmamızda XVII. Yüzyılda Osmanlı devlet-tarikat şeyhi münasebetlerinin siyasî yansımalarına örnek olmak üzere seçtiğimiz I. Ahmed ile Abdülmeccid-i Sivasî'nin münasebetlerine değineceğiz.

Osmanlı'da Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetleri

Osmanlı târihinin ilk dönemlerinden itibaren Pâdişahların hemen hepsinin, -siyasî otoritelerinin üzerine çıkarmamakla beraber- mutasavvıflara büyük değer verip, onlara yakın alâka göstermelerinin bu kesimlerin bütünleştirici iradede figür olarak önemli rol almalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Bu yakın ilgi ve alaka neticesinde devlet protokolünde de yer bulan şeyhler, dîvân-ı hümayunda temsil edilmeseler de, halk nezdindeki büyük nüfuzları ile devlet ricâlini te'sîrleri altına almayı başarmışlardır. (Öngören, 2000: 183)

Tarikatların siyasî otorite tarafından birer güç odağı şeklinde algılanması ve onların nüfuzlarını iktidar lehine kullanma politikalarının bir sonucu olarak, Osmanlı yöneticileri, bilhassa sultanlar, daha kuruluş döneminden başlamak üzere, onların nüfuzlarını devletin hizmetinde kullanmak suretiyle bir manada, kendilerine geniş bir hareket sahası sağlamaya çalışan tasavvufî zümrelerle aralarında bir köprü oluşturmuşlar ve onların hizmetlerinden faydalanmaya çalışmışlardır (Barkan, 1942: 285).

Yani, bir taraftan tasavvufî merkezler ve onlara bağlı manevî gruplar efkâr-ı umûmiyeyi tesviye edip, manevî bir birlik ve kıvam meydana getirerek içtimai hayatın devamlılığını sağlamaya çalışırken, diğer taraftan, hâkimiyet tesis etmek isteyen siyasî güçler, kendilerini teşkilatlı ve kuvvetli birlikler vücuda getirebilmiş bu zümrelere dayanmak mecburiyeti duymuşlardır. Manevî rehberler ise, bir yandan mazlum halkı, diğer taraftan da kendilerinden istifadeyi düşünen siyasî nüfuz sahiplerinin bu husustaki zaafalarını hesaba katarak, iki taraflı bir hizmet ve kuşatma ameliyesi ile faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Gündüz, 1983: 13).

Bu nedenle devlet görevlileri ve padişahlar, tarikatlar ve şeyh ailelerine ekonomik ayrıcalıklar tanımış, siyasî ve malî kudretleri nisbetinde onlara kurmuş oldukları vakıflar kanalıyla veya başka yollardan muhtelif imkânlar sağlamışlardır (Yılmaz, 2001, 418).

Bu imkânlar, Osmanlının sadece kuruluş döneminde değil devletin güç ve imkân bakımından zirveye ulaştığı dönemlerde de artarak devam etmiştir. Hatta devletin tarikatlere olan desteği ve alakası bazen o dereceye ulaşmıştır ki, *mana sultanları* olarak da kabul edilen tarikat şeyhlerinin; ilmî, askerî hattâ siyasî otoritelerden üstün tutuldukları bile olmuştur.

Osmanlı yönetimi ile tarikat şeyhleri arasında kurulan bu köprü, tarikatların siyasî otorite tarafından birer güç odağı şeklinde algılanarak sahip buldukları imkânları iktidar lehine kullanma politikasının ötesinde bir anlam da kazanmış ve karşılıklı gelişen samimi ilişkiler ve şahsî meyiller bazen şeyhlerin manevî nüfuzundan etkilenen padişahlarda onlara intisab etme isteğini doğuran bir boyuta ulaşmıştır.

Fakat bazı tarih ve menakıb kitaplarında dile getirilen padişahların ve diğer devlet erkânının çağdaşları olan şeyhlere intisabı devletin tavrı olmayıp ancak şahsî tavır olarak değerlendirilmez. Kaldı ki bu intisab da, şeyh-mürîd münasebetleri içinde ve bir tarikat disiplini altında seyr u sülûke girme şeklinde değil belki onların irşad dairelerine girme, onlardan feyiz alma şeklinde yorumlanmalıdır. Nitekim XVII. Yüzyıl halveti şeyhlerinden Muhammed Nazmî'nin IV. Murad'ın Abdülmecid-i Sivasî için "***Eğer Padişahlara başkasından biat mümkün olsaydı sana biat ederdim.***" dediğini nakletmesi, bu durumun hiç olmazsa IV. Murad'a kadar gelen Osmanlı padişahları için resmi bir teâmül olarak devam ettiğini göstermektedir (Muhammed Nazmî, 1982:143-144).

Kaldı ki, padişahların intisab etme istekleri de şeyhler tarafından pek makul karşılanmamış bazen geri çevrilmiştir. Mesela Akşemseddin, kendisine iradet getirip, irşadlarından faydalanmasını rica eden Fatih'in teklifini kabul etmemiş ve: "***Dervişlikte bir halet vardır ki eğer lezzet alınırsa saltanat umurundan el çekmek lazım gelir, memleketin işleri bozulur. O takdirde hem siz, hem biz vebale gireriz. Sultanlara lazım olan adalet ve doğ-***

ruluk, şer'î şerife uymaktır. Bundan iyi meslek olmaz" (Hemdemî, 1880: 200) şeklinde bir gerekçe ortaya koymuştur.

Diğer taraftan padişahlarla şeyhler arasında yaşanan bu yakınlık hiçbir zaman siyasî ve idarî otoritenin tarikat şeyhlerine teslim edildiği veya müdahaleye açık bırakıldığı bir noktaya ulaşmamıştır. Devlet siyaseti, idârî, mâlî ve askerî yönetim alanları bu ilişkilere kapalı tutulmuş, tarikat şeyhleri bu alanlarda sadece istişare edilen, nasihatleri alınan, duâsına ve himmetine müracaat edilen mana sultanları olarak görülmüşlerdir.

Halvetî şeylerinden Muhammed Nazmî'nin *Hediyetü'l-İhvân* adlı eserinde naklettiğine göre; "Sultan Murat Bağdat'ı feth etmeğe niyet ettiğinde Sivasî Efendi'yi dâvet edip; "Bağdat'ı feth etmeğe niyet ettiğimi duymuşsundur. Fetih müyesser olur mu? Bize haber ver." dediğinde, Sivasî Efendi; "Evet Padişahım, "...Siz Allah'(ın dînine, peygamberine)'a yardım ederseniz, o da (düşmanınıza karşı) size yardım eder..." (Muhammed, 47/7) âyeti ile sâbittir ki, eğer reâyâyâ adâlet eder ve üzerlerinden zulmu def ve gadaba uğrayanlardan afv, fukarâyâ in'âm ve ihsân ile Allah'a nusret edersen, Allah da sâdece Bağdat'ın fethi ile değil daha nice beldelerin fethiyle nusret eder." demiştir. Sultan Murat; "**Ben senin müşâhedenden sual ediyorum. Bana müşâhedenden haber ver.**" Sivasî Efendi de bunun üzerine "Evet Padişahım, otuz dokuz gün muhâsara edip, kırkıncı gün fetih müyesser olur." diye müşâhedesini belirtir. Padişah; "ya vezîrlerden kimse şehid olur mu?" diye sorduğunda da; "Vezîr-i âzam'ın şehîd olur Pâdişahım, lütfedip başka sual sormayın" demiştir." (Muhammed Nazmî, 1982: 142-143).

Bu örnekten de anlaşıldığı üzere Osmanlı padişahları siyasî ve idarî alanlarda bazen devrin meşhûr şeyhleriyle istişarede bulunmuş olsalar bile, genellikle siyasî ve idarî karar aldıktan sonra onların duâlarını almayı, himmetlerine müracaatı düşünmüşlerdir. Sefere çıkarken uğur sayarak onların elinden kılıç kuşanmayı bir nevi gelenek haline getiren padişahların, bazı tarikat şeyhlerinin ve müridlerinin fiilen sefere iştirâk etmelerini istemiş olmalarını da yapılan maddî hazırlıklardan sonra başvurulmuş manevî tedbir olarak telakki ettikleri söylenebilir¹.

Osmanlı Padişahlarından büyük destek ve ilgi gören tarikat şeyhleri, onlardan gördükleri bu desteğe mukâbil padişahları her fırsatta desteklemiş, devletin muhafazası ve devamı yolunda gayret sarfetmişler, **-tedabir-i mülkiyeye öğüt ve tavsiye dışında pek karışmamakla birlikte, umûr-ı âhiretten addettikleri hususlarda kendilerinde hakk-ı müdahale görüp-** (Topçu, 1962: 20) doğru ve hak olanı güzel bir üslubla sunmuş bazen ikaz etmekten de çekinmemişlerdir. Yani meşayihin tavrı genel olarak, terğib ve teşvikle

1) Mesela, IV. Murad'a Eyyüp Sultan'da icra edilen merasimle Saltanat Kılıcı'nı da Aziz Mahmûd Hüdâyî kuşatmıştır (Uzunçarşılı, 1977: III, 351). Yine IV. Murat Bağdat seferine çıkarken kılıç kuşanma ve duâ için Abdülmecid Sivasî, Hüdâyî'nin halifelerinden İsmâil Efendi ve Kadızâde Mehmed Efendi'yi huzûrlarına dâvet etmiş, âdet olduğu üzere Pâdişahın beline Hz. Ömer'in kılıcını Sivasî bağlamış, Pâdişah da onun sırtına samur kürk giydirmiştir. Padişah atın üzengisine ayak bastığında "Sivasî Efendi ve İsmâil Efendi duâ etsinler" diye bu iki şeyhi davet etmiş, ordu hareket ettiğinde Sivasî ve İsmâil Efendi Pâdişahın önünde yürüyerek onu uğurlamışlardır (Muhammed Nazmî, 1982: 143; Koçu, 1946: I, 100).

sınırlıdır ve asla siyasî otoritenin üzerinde değildir. Siyasî ve idarî konulardaki talepleri ise temenni sadedinde olup, daha ziyade halkın maslahatı ve uhrevî mesuliyeti içermektedir. Onların nüfuzlarını ve bütünleştirici iradedeki rollerini dikkate alan Padişahların tavrı da, maneviyatlarından istifade yanında, siyasî ve idarî konularda da bazen istişarede bulunmak ve tavsiyelerini dikkate almak şeklinde tezahür etmiştir².

Osmanlı padişahlarının bu tavırları, yani tekke ve tarikat mensupları ile aralarında tesis ettikleri rabita, devletin târihi boyunca -bir takım mâhiyet farkları oluşmuş olmakla birlikte- değişmeden devam etmiştir. Bu zümreler, sosyal bir huzursuzluk kaynağı olmadıkları ve devletin politikaları ile uyumlu hareket ettikleri sürece, merkezî yönetimin desteğini yanlarında bulmuşlardır. Huzursuzluk kaynağı hâline gelmeye başladıkları durumlarda ise, Osmanlı merkezî yönetimi her türlü müsamahayı bir tarafa bırakarak, siyasî güç ve nüfuzları ne olursa olsun bu huzursuzluklara sebebiyet verdiklerine inandıkları kimseleri te'dib etmede tereddüt etmemişlerdir (Unan, 1994: 19-26). Bu şartlar dâhilinde, devlet'in fırsat bulduğunda onları kontrol altında tutmaya, hatta tehlikeli bir rakip olarak görürse te'dib etmeye çalışması şaşırtıcı değildir (Veinstein, 2004: 588).

Osmanlı'nın tarihi kesitlerine dikkatlice bakıldığında, tarikat şeyhleri ile yönetici kesim arasındaki ilişkinin tabiatında yönetici kesimin duruşuyla alakalı şu farklılıklar görülmür.

1. Mesela en üst ve en mükemmel örnek olarak yönetici kimliği ile veli/şeyh kimliğinin tek bir kimsede bulunduğu örnek hemen hemen yok gibidir.

2. Bunun bir derece altında yönetici kimsenin bir veliye sıkı sıkıya bağlı olduğu örnekler gelir.

3. Onun da bir derece altında yöneticinin veli ve âlim kimselere saygı duyduğu ve kendileriyle hayati öneme haiz konularda zaman zaman istişare ettiği ve bir veli veya âlim kendisine nasihatte bulunduğu zaman buna karşı çıkmayan, nispeten dikkate alan yöneticiler gelir.

4. Bu sonuncunun negatifi yani veli ve âlim kimselere saygı duymayan, onların öğütlerine kulak asmayan veya bu nasihatlere karşı geleni (Kılıç, 2002: 11-12) ise Osmanlı tarihinde hemen hemen yok gibidir.

2) Mesela Abdülmecid Sivasî ile aynı dönemde yaşamış olan Aziz Mahmûd Hüdâyî III. Murad'a yazdığı bir mektupta da: "*Bu sene gaza-yi bahr hazırlığı yapıp Girit ve Malta meselesinin ortadan kaldırılmasına ihtimam ve takayyüt gerekli olduğuna*" diye teşvikte bulunmaktadır. (*Tezâkir-i Hüdâyî*, vr.16b-17b.) Hüdâyî padişahı Safeviler, Kızılbaşlar ve Simavna Kadıoğlu'nun te'dibine de teşvik etmiş belki bu konudaki hassasiyetinden olsa gerek Ferhat Paşa ile beraber İran seferine iştirak edip Tebriz'e kadar gitmiştir (*Tezâkir-i Hüdâyî*, vr. 94a, 88b-96b). Hüdâyî böyle hayırlara vesile olacağını düşündüğü hususlarda padişahı teşvik etmenin yanısıra azledilen devlet me'murlarının durumlarına göre- yerlerine iade edilmeleri hususunda da talepte bulunmuştur. Yine Padişaha yazdığı bir mektupta ona dini takviye ve tecdid makamında olduğunu hatırlatan şu ifadeleri kullanmıştır: "*Her yüzyılın başında ümmetinden bir kimse din-i İslam'a zaaf gelmiş iken takviye ve tecdid eder, buyurmuş, hatta Ömer b. Abdulaziz yüzbaşına düşüp bu hizmet ile müşerref olmuştur, demişler. İmdi saadetlü ve müriyyetlü padişahım hem yüzbaşı, hem binbaşdır.*" (*Tezâkir-i Hüdâyî*, vr. 10b)

Buraya kadar teorik çerçevesini çizmeye çalıştığımız padişah-tarikat şeyhi münasebetlerinin pratik yansımalarına dair üçüncü madde de belirtilen yapıda yönetici örneklere Osmanlı tarihinin gelişim çizgisinde bir hayli rastlarız. Abdülmecid-i Sivasî'nin I. Ahmed ile olan münasebetleri de bu bağlamda dikkatte değerlidir.

I. Ahmed ile Abdülmecid-i Sivasî'nin Samimî İlişkileri

Abdülmecid-i Sivasî 1563-1639 yılları arasında yaşamış, XVII. Yüzyıl Osmanlı sülâlerinin en dikkat çeken kişiliklerinden biridir. Sivasî, Kanûni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murat, III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murat devrini idrak etmiş, III. Mehmed'den itibaren padişahlarla bizzat ilişkileri olmuştur.

Abdülmecid-i Sivasî'nin I. Ahmed ile karşılıklı îfîmad ve saygı esasına dayanan samimî ve sıcak bir münâsebet içinde olduğu hatta Pâdişahın kendisine, “Pederim” diye hitab ettiği rivâyet edilir (Muhammed Nazmî, 1982: 141).

Pâdişahın Sivasî'ye olan îfîmad ve kabûlünü, onu Sultan Ahmed Câmîi'nin temel atma merâsiminde (1018/1609) duâ etmek üzere dâvet etmesi ve daha o günden cuma vâizi olarak görevlendirmesinde de müşâhede etmek mümkündür. Temel atma gününde Hüdâyî, Sivasî ve meşâyihden bâzıları duâ etmek üzere dâvet edilmişler, ulemadan Şeyhülislâm Mehmed Efendi (ö.1025/1616) ve vezîr-i a'zam Kuyucu Murat Paşa gibi devlet erkânı, avâm, havâs pek çok kimse merâsimde hazır bulunmuşlardı. Şeyhülislâm Mehmed Efendi (ö.1025/1616) Hüdâyî, vezîr-i a'zam Kuyucu Murat Paşa ilk kazmayı vurmuşlar ve sonra Pâdişah elindeki altın kazma ile terleyinceye kadar temel kazmıştır. Bu merâsimde Hüdâyî ve Sivasî duâ etmişler, o gün Hüdâyî pazartesi günü vaizliğine, Sivasî de cuma vaizliğine ta'yin olunmuşlardı. Câmî açıldığında (1026/1617) ilk hutbeyi Hüdâyî, ilk cuma va'zını da Sivasî vermiştir (Muhammed Nazmî, 1982: 126).

Muhammed Nazmî, Padişahın Sivasî'yi saraya sıkça davet edip, izzet ve ikramda bulunduğunu yine vezîrler, ulemâ ve meşâyih'in da huzûruna varıp kendisini ziyâret ettiklerinden bahseder. (1982: 165-169) Bu durum söz konusu dönemde Sivasî'ye karşı iltifatın sadece Pâdişah değil idareciler, ulemâ ve meşâyih tarafından gösterildiğine işaret eder.

Sivasî, *Şerh-i Mesnevî* ve *Letâifü'l-Ezhâr* adlı eserlerini de I. Ahmed'in emri üzere kaleme almıştır. Nitekim *letâifü'l-Ezhâr*'ın mukaddimesinde; Sultan I. Ahmed'in emri üzerine, önceden zihninde tasarlamış olduğu bilgileri kaleme aldığı ifade etmektedir (*Letâifü'l-ehâr*, vr.7b).

Mesnevî'ye şerh yazma gerekçesini ise yine eserinin mukaddimesinde şöyle anlatmaktadır:

“Bu şerhe başlamadan önce iki kere rüyâda lütûfları olup üçüncüde “benim kitâbımı başka kitâblara mani' eyle” diye buyurdular. Görevimiz ve çalışmalarımız çok olduğundan kusûr etmişdik. Nefîcede Mevlânâ'nun sırrı tecellî etdi. Ve bu şerhi bir an önce yazmam gerektiğini bana işâret etti. Zâhiren ve bâtunen ulu'l-emr olan Sultan Ahmet Han Hazretlerine ve sultan-ı mülki'l-hakîka Mevlânâ Hazretlerine ittibâ farz olduğundan kusûrlarıma rağmen şerhi yazmaya başladım.”(*Şerh-i Mesnevî*, vr. 3b)

Bu örnekler, Pâdişahın Sivasî'ye ilmi açıdan da îtibâr ettiğine işâret ettiği gibi Sivasî'nin ifadelerinde padişahı, *Zâhiren ve bâtnen ulu'l-emr olan* diye tavsif etmesi de dikkat çekicidir.

Sivasî'nin Pâdişahın şahsına karşı tavrı ise hep sevgi, ta'zimkâr ifâde ve duâ hissiyle doludur. Nitekim onun hakkında: “*Pâdişahımız ehl-i Hak'dır. Niyeti hâlis ve murâdı hak-
dır. Mercûdur ki, nûr-ı Hakla derûnu pür-nûr olup, dâimâ kalb-i Şerîfi i'lâ-i şer'le mes-
rûr ve a'dâsı makhûr ola*” (*Letâifü'l-ezhâr*, vr. 174) diye duâ ve temennide bulunurken, eserlerinde bu duygularını zaman zaman dile getirmekte, halka ve muhiblerine ulu'l-emr gördüğü padişaha itâati sık sık telkîn etmektedir.

Osmanlı sultanlarının pek çoğu edebiyat ve bilhassa şiirle yakından ilgilenmişler ve bu sebeple Klasik Edebiyatta birçok usta şairle boy ölçüşebilecek derecede manzume-ler kaleme almışlardır. Bunlardan Fâtiḥ “Avnî”, II. Bâyezid “Adlî”, Yavuz Sultan Selim “Selîmî”, Kanuni Sultan Süleyman “Muhibbî”, III. Murad Han “Muradî” ve III. Selim “İlhâmî” mahlaslarıyla çok güzel şiirler kaleme almışlardır. “Şiirin Sultanları” arasında ayrı bir yere sahip olan ve küçük yaşlardan itibaren şiir yazmaya I. Ahmed'in mahlası ise “Bahtî”dir. mahlasını kullanmıştır.

Abdülmecid-i Sivasî'nin I. Ahmed'in Şiirlerine Yazdığı Nazireler

Mutasavvıflara karşı saygı ve sevgi gösteren I. Ahmed, Aziz Mahmûd-ı Hüdâyî'ye olan saygı ve sevgisinin bir ifadesi olsa gerek onun şu manzumesine çok güzel bir nazire yazmıştır:

Hüdâyî'nin manzumesi:

Zâkir safâya irişür
Envâr-ı zikrullâh ile
Âşık Hüdâ'ya irişür
İksâr-ı Zikrullâh ile

Zikr-i mükerrer ide gör
Bir hacc-ı ekber ide gör
Kalbin mu'attâr ide gör
Attâr-ı zikrullâh ile

Âşık olan cânânına
Girmiş fenâ meydanına
İriş Hakk'ın ihsânına
Îsâr-ı zikrullâh ile

Tasdîk ile îmâna ir
Tahkîk ile irfâne ir

Bir bahr-i bî-pâyâna ir
Enhâr-ı zikrullâh ile

Açan hüviyyetden kapû
Zevk ile olmuş izhâr-ı hû
Zâhir olmuş izmâr-ı hû
İzhâr-ı zikrullâh ile

Kesrettde vahdet bul begim
Bâkî saâdet bul begim
Sırr-ı hakîkat bul begim
Tekrâr-ı zikrullâh ile

Bel bağlayanlar hizmete
Tâlib olanlar vuslata
İrmiş Hüdâyî vahdete
Esrâr-ı zikrullâh ile

Diller acep hayran olur
Esrâr-i zikrullâh ile
Yollar begim âsân olur
Âsâr-i zikrullâh ile

Nefsin hevâsından kesil
Zikreyle Hakk'ı muttasıl
Saykallenür mir'at-ı dil
Tekrâr-ı zikrullâh ile

Ger ister isen kurb-ı Hak
Al ehl-i irfândan sebak
Geldi zuhûra her varak
Eşcâr-ı zikrullâh ile

Ref' olsa zulmânî hicâb
Dilden giderdi ızdırâb
Yap yap gönül kasrını yap
Mi'mâr-ı zikrullâh ile

Zikri bilüb habl-i metîn
Muhkem dutar ehl-i yakîn
Dâim ider i'lâ-yı dîn
İzhâr-ı zikrullâh ile

İsterse ger kalbin safâ
Zikreyle Hakk'ı dâimâ
Bîmâr olan bulur şifâ
Tîmâr-ı zikrullâh ile

Dilden kederler dûr olur
Mahzûn olan mesrûr olur
Zulmet Hüdâyî nûr olur
Envâr-ı zikrullâh ile (Mehmed Gülşen, 1338/1919: 129-131)

I. Ahmed'in bu manzumeye yazdığı nazire ise şudur:

Dil hânesi pür-nûr olur
Envâr-ı zikrullâh ile
İklîm-i ten ma'mur olur
Mi'mâr-ı zikrullah ile

Her müşkil iş âsân olur
Derd-i dile dermân olur
Cânın içinde cân olur
Esrâr-ı zikrullâh ile

Gamgîn gönüller şâd olur
Dem-besteler âzâd olur
Güm-geşteler irşâd olur
Âsâr-ı zikrullah ile

Zikr eyle Hakk'ı her nefes
Allah bes bâkî heves
Bes gayriden ümmîdi kes
Tekrâr-ı zikrullah ile

Gör ehl-i hâlin fırkasın
Çâk etti ceyb-i hurkasın
Devr eyle zikrin halkasın
Pergâr-ı zikrullâh ile

Terk et cihân ârâyışın
Nefsin gider âlâyışın
Bu cân ü dil âsâyışın
Efkâr-ı zikrullâh ile

Bahtî sana ikrâr ider
Tevhîdini tekrâr ider
Ihlâsını iş'âr ider
Eş'âr-ı zikrullâh ile (Kayaalp, 1994: 200; *Divan-* 1b-2a).

I. Ahmed'in yazdığı manzumelere de Vehhâbî, Sıddıkî, Veysî, Tâlibî, Edâyî, Hükâmî gibi bir çok şair tahmis yapmış, nazireler yazmıştır. (Kayaalp, 1999: 95) Onun şiirlerine nazire yazanlardan biri de Abdülmecid-i Sivasî'dir.

I. Ahmed'in Hüdâyî'nin manzumesine yazdığı yukarıdaki nazireye Sivasî şu nazireyi yapmıştır:

Kalb-i siyeh pür-nûr olur
Envâr-ı zikrullâh ile
Mecrûh olan mecbûr olur
Güftâr-ı zikrullâh ile

Gam askerin berbâd olur
Mahbûsları âzâd olur
Vîrâneler âbâd olur
Mi'mâr-ı zikrullâh ile

Derd ehline dermân olur
Emvâta taze cân olur
Her hâr u has reyhân olur
'Attâr-ı zikrullâh ile

Eski hüviyetden hevâ
Yanmış ciğer aldı safâ
Güm-geşteler buldu hüdâ
Tekrâr-ı zikrullâh ile

Zikr-i Hak eyle her nefes
Bâkî vü bes vü fânî heves
Her maksada ol dest-res
Tizkâr-ı zikrullâh ile

Bâb-ı Hüdâ'ya dut yüzün
Gayrı kapûdan çek özün
Tenhâ seher söyle sözün
Dildâr-ı zikrullâh ile

Şerh eyle sînin hırkasın
Yaz sırr-ı vahdet noktasın
Devr eyle zikrin halkasın
Pergâr-ı zikrullâh ile

Terk it cihân ârâyışın
Mahv eyle nefs âlâyışın
Bul dû cihân âsâyışın
İkrâr-ı zikrullâh ile

Taht-i sîne nusret ister
Tuta cihânı ser-tâ-ser
Emn ola mülk-i bihter
Vir tomâr-ı zikrullâh ile (Sivasî, *Nazîre-i Şeyhi*: 92b)

Abdülmeccid-i Sivasî, I. Ahmed'in şu gazeline de nazire yazmıştır:

Bir bölük âşıklarız tevhîd sırrın söyleriz
Her seher bülbül sıfat tahmîd sırrın söyleriz

Çekdik el bu dünyâdan biz uzlet itdik ihtiyâr
Biz Hakk'ın tâlibiyiz vuslat kelâmın söyleriz

Ref' idüb dilden gubârı pâk edib âyine-veş
Pâkdır bu kalbimiz tevhîd sırrın söyleriz

Anlarınız zâhir u bâtın zikr-i Hakk'ın sırrını
Bu derûni pâk idüb tevhîd sırrın söyleriz

Zikr-i Hakk'ı bahşiyâsın her nefes tekrâr edib
Âşıkız biz dem-be-dem esrâr-ı Hakk'ı söyleriz

Abdülmeccid-i Sivasî'nin naziresi:

Râh-ı Hakk'da sâdıkız tevhîd sırrın söyleriz
Vârımız yağma kılub tecrîd sözün söyleriz

Mâsivâdan el yûdik vuslat namazın kılmağa
Kesreti mahv eyledik tefrîd sırrın söyleriz

Çün sehâb oldi beden sûz-i hakikat şemsine
Dem'le sildin süpürdün şîr sırrın söyleriz

Câm-ı İskender gibi açdık gönül mir'âtını
'Aksle gördük cemâlin 'ayn sırrın söyleriz

Baht-ı sırr-ı Ahmedîde doğdu çün nûr-ı Ehak
Şeyhiyâ bulduk bekâ te'yîd sırrın söyleriz (Sivâsî, *Nazîre-i Şeyhî*: vr. 93a)

Abdülmecid-i Sivasi'nin I. Ahmed'i Uyarı ve Teşvikleri

Sivasî idarî meselelerde de padişahın dikkatini çekmiş, döneminde şahid olduğu yol-suzluklardan dolayı onu uyarmıştır. Eserlerinde toplumdaki, rüşvet, cehâlet, riyâ gibi kötü ahlâkların taklîdî îmânın birer netîcesi olduğuna dikkat çekmiş, bunlardan farzları îfâ, Hakk'ı halka tercih, bid'atlerden ve bid'at ehlinen uzaklaşıp her şeyde orta yolu tutmakla kurtulunabileceğini, Pâdişahın yaptıklarının halka örnek olacağı için ona bu yolda telkîn ve tavsiyelerde bulunmuştur. Şerîate tâbi olmanın Allâh ve Resûlüne itâat, Hz. Peygamber'i sevmenin ise her konuda onun sünnetine tâbiyyet ve onu ihyâ etmekle mümkün alacağı dile getiren Sivasî, devrinde yaşayan ilim ehlinin ilmiyle âmil olmayıp, rüşvet ve paraya teveccüh etmelerinin ümmetin fesâdına sebep olduğunu, bunun da şerîate muhâlefetten kaynaklandığını, bu sebeple bid'atlerin arttığını dolayısıyla günâhlardan ve kötü ahlâktan kurtulmak için farzları tatbik edip, insanları korumanın lüzûmuna işâret etmektedir.

Dinde muhakkik kimselerle meşveretin lüzûmunu ısrârla savunan Sivasî, bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirmektedir:

“Padişah hazretleri, devletin ömrünün uzun olmasını, dünya ve âhiret saâdetini istiyorsa ehl-i Hak kimseleri arayıp bulmalı ve vâki hâli onlardan sormalıdır. Çünkü garazsız olan âlimler, sâlihler ve ârifler Allâh'ın cemâl ve kemâlinin mir'âtıdır.” (Letâifü'l-ezhâr, 159a)

Dönemindeki hâkimlerin usulsüzlükleriyle ilgili olarak da Padişahı şu şekilde ikaz etmektedir:

“Halkı men sâdedinde olan hükkâm şerîatin hudûduna tecâvüz edip, harâmdan kaçmayınca, avâm-ı nâsdan şerîat hudûdunun dâhilinde kimse kalmaz. Şu hâlde bu insanlar üzerine nazîr olan halîfetullâh hazretlerine kulların hizmetini bunlara ısmarladıktan sonra ihmâl etmeyip, onların ne hâlde olduklarını, şerîatin emirlerini uygulayıp uygulamadıklarını, dîni ve ırz-ı saltanatı ve halîfetullâh hazretlerinin devletini himâye üzereler mi, yoksa evvelâ kendileri bu hudûdu çiğneyip de avâm-ı nas dahi bilkülliye bu hudutları çiğneyip, âlemi fesâda vermişler midir bilmesi gerekir. Zîra kullar içinde garazsız kimse eksik değildir. Onlardan bunu sormaya ise himmet ve fesâdı def edecek hâlis niyet gereklidir. Yoksa haşır günüünde sual ve azab, Resûl'u incitmekten korku vardır.” (Letâifü'l-ezhâr, vr., 28a-28b)

Sivasî, döneminde yaşayan ehl-i kitâbın tavırlarıyla alâkalı olarak Pâdişahı uyarmakta ve ona şunları söylemektedir:

“İslâm yurdunda manastır ve kilise ihdâs etmek câiz değildir. Eğer eskiden yapılmış iseler, yıkıldığında öncekinden yüksek ve geniş olarak yapılması da câiz değildir. Oysa günümüzde yenileri ihdâs edilmiştir. Yoklansa görülecektir. Diğer taraftan şu anda İstanbul’da fırıncılık yapan zımmîlerin ekmek işledikleri fırınlarında at değirmenleri vardır. O değirmenlerde “at hastalığına faydalı” diyerek domuz beslerler. Oysa domuz necistir ve bu hayvanlar fırında bulunan un, buğday anbarı ve bâzı aletleri yalarlar. Dolayısıyla bunların yaladığı ve ağzının suyu değdiği herşey necis olur. Kâfirler buna îtiraz etmezler ve ehl-i İslâm’a murdar yedirirler.

Ebûssuûd Efendi ehl-i kitâbın boğazladığı hayvanın yenilmeyeceğine dâir fetvâ vermişti. Fakat onlar sonradan ihmâl edip bu fiili yapmaya devam ettiler. Bu şehrin hayvan kesme yerleri muayyendir. Pâdişahımız tarafından ferman çıkarılıp da mücerred hayvan kesmek için bir kaç kişi tâyin olunsa, hayvan kesildikten sonra yine zımmîler yüzeler de ehl-i İslâm murdar et yemek sûretiyle kalplerini kararmaktan kurtarsalar, sevâbı mahşer gününde mâlum olurdu. Bu ne gariptir ki, onlar kitâblarını tahrif etmiş ve sapıtmış kimseler olduğu hâlde müslümanların kestiği hayvanları yemezler. Ehl-i İslâm’a lâayk mıdır ki, ihtimâm göstermeyip, bir sürü din düşmanına îfîmad ederler? Bu durumdan sakınıp, îtiraz etmek dînin müstehablarındanır. Hele bütün İstanbul’da âlim, sâlih, küçük büyük pek çok müslüman murdar yiyince kalb nûrâniyeti rûh safâsı nasıl sağlanır. Ve bu hâlde kalbin kasvetiyle olan tâat ve duâ Dergâh-ı Hakk’da nasıl makbûl olur.” (Letâifü’l-Ezhâr, vr., 46-47b)

Sivasî, yine kendi döneminde müşâhede ettiği bir diğer aksaklığı ise şu ifâdeleriyle dile getirmektedir:

“Bir kere hacca giderken Payas İskelesinde, bâzı kimselerin, bir seyyidin başından sarığını alıp onunla alay ettiklerini gördüm. Yine ulemâyı aşağılayıp, ehl-i kitâb sandıklarını kolluyor, diğerlerine türlü türlü eziyet edip, din düşmanlığı yapıyorlardı. Mü’min olan kimselerin bir avuç din düşmanı tarafından aşağılanmaları iyiye alâmet değildir.” (Letâifü’l-Ezhâr, vr., 45a)

İçkinin İslâm’da değer taşımadığı için mâl sayılamayacağı husûsuna işâretle kendi döneminde onun mâl-ı mütekavvim sayılmasını tenkid eden Sivasî, bu husûsta da Pâdişahı şöyle uyarmaktadır:

“Pâdişah-ı İslâm’a bu konuda lâayk olan âyet ve hadîsde harâmılığı sâbit olan şeyden hâsıl olan mâldan vazgeçip, kötülüklerin anası olan pisliği ortadan kaldırmaktır. Bu murdar şeyin İslâm yurdunda girip, kulların hizmetine sarf edilmesi lâayk görülmekte ve insanlardan olan şeytân tabiatlılar tarafından “hazîneye sa’y ediyoruz” diye hak sûretinde gözükiüp, İslâm Pâdişahını gururlandırma yoluna gitmekte ve bu hareketleri hazînenin bereketini götürmeye sebebiyet vermektedir. Kasemle söylüyorum ki, onların bu tutumları samimî olmayıp, bu necis şeyin bir akçesini dahi hazîneye koymak sa’y değildir. Belki tahribdir. Şâyet Pâdişahımız bunu kaldırıp yerine hazîne için gaybdan onun daha azını dilese hazîne bereketlenirdi. Bu hususta vârid olan âyât ve hadîslere ta’zîmen

bütün fesâdların kökü olan bu kapıyı kapayınız. Belki de Allâh'ın gazabına mazhar olup, etrafta fesâd ve mezâlimin şuyu'una ve düşmanların hücumuna sebep, bu necisin İslâm beldelelerinde alınıp satılmasıdır. Kaldı ki bu necis olan şeyin alınıp satılmasından hâsıl olan kazancın mevcûd fesâdın def'i için harcanması da, Allâh'ın gazabı ve fesâdın artmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması ilâhî lâtifelere sebep olup, pek çok zahmet ve mihnet ile def olacak fesâdlar ve zulümler Allâh'ın kudret eliyle ref' olurdu.” (Letâifü'l-Ezhâr, vr., 28b-29a)

Yine, I. Ahmed'e sunduğu manzum şikâyetnâmede, bu genç hükümdâra memleketin ahvâl ve idâresinin bozukluğunu acı ve sert bir dille anlatmış, muvaffakiyet için kendisine meşvereti, mazlumu gözetmeyi, adâleti elden bırakmamayı, işi ehline havale etmeyi, fesad çıkarıcıları da bertaraf etmeyi tavsiye etmiştir. “Kasîde-i mergûbe” başlığını taşıyan ve yukarıda verdiğimiz örneklerin manzum bir ifadesi olan kaside şudur:

Kasîde-i Mergûbe

*Ehmedullâhe bi-'aczin ve kusûrin ve hiyâm
Ve 'alâ Ahmedîhi elfü salâtin ve selâm*

*Dinle ey pâdişehim nâfi' olan sözlerimi
Habl-i Kur'ân'la sâbit kadem ol bi'l-ikrâm*

*Çün habîbine semiyî itdi seni sırr-ı selâm
Bulasın nasr-ı azîz iyliyesin feth-i kelâm (merâm)*

*Hacc-ı ekber idesin ya'ni gönüller yapasın
Girûben kalb-i ricâle tutasın anda makâm*

*Enfûs-i hâyine-i zâyi'adan dûr olasın
Kâsi vü nâsi vü gümrehler ola emrüne râm*

*Kutb u ervâh-ı mukaddes size mâil olalar
Kılalar cümle ta'alluk bulasız hubb-ı kirâm*

*Cism-i bî-cân idi bu sadr-ı 'adâlet Şâhım
Tâze cân irdi şeref buldi sudûr-i hükkâm*

*Çok zemân idi şitâ itdi cihânı fitne
Vaktidir kim erîşe âleme nevrûz-nizâm*

*“Niyyetü'l-mü'min hayrun” didügi üzre rasûl
Şüphesiz kalb-i şerîfnde var ihlâs temâm*

*Bî-garâz kimselere sormicak taşra işin
Maslahat bitmez ebed olsa ne denlî ikdâm*

*Bed duâ-i fukarâdan seni az var sakınur
Sakınan yol bulmaz kim ide hâli i'lâm*

*Şahsa mansıb mı gerek, mansıba âdem mi gerek
Dîne vü devlete lâyık nedür ey fahr-i kirâm*

*Beglik vü kâdılık ahvâli niçün buldi vücûd
Dîne hizmet midürür örfiyle ya cemî'-i hutâm*

*Zeni-dehri bırakub cünd-i ricâle karışub
Bikri dikkatle pür it kalb şuhûr u a'vâm*

*Ura pervâz-ı hümmâm himem-i bî-hemtâ ki
Şeh-per-i izzet ü adliyle be-sû-yi ilhâm*

*Umâram 'avn-ı Hüdâ gayret-i Rahmânî ire
Veled-i 'avn doğub ola cihân içre be-nâm*

*Sûy-i Hakk'a yönelüb eyle firâsetle amel
Ki firâsât komaz dilde hata vü evhâm*

*Bed şefâ'at dahî rüşvetle kısâs eylemede
Merhamet kılma bu üç yerde şehâ temme kelâm*

*Ele al Seyfi niyâmında koma kes nicesin
Hâb-ı gâfletden uyar halkı ki "en-nâsu niyâm"*

*Tâki kurbânın ola mürteşiyân u fesede
Ehl-i insâf kala gide avâm çü hevâmm*

*İrse ser-menzil-i maksûda semendin lâyık
Dest-i kudret çü sana virdi zimâm-ı ikrâm*

*Seherî ağla ki tâ bağ-ı velâyet açıla
Ma'rifet servi bite eyliye lütfuyla hirâm*

*Tişe-i hikmetle mezra'a-i ma'delete
Meşveret tohumunu saç sula dumû'iyile müdâm.*

*Hâb-ı gafletde yanub kaldı sudûr-ı kübrâ
Âb-ı seyfinle sula tâ açâ çeşmin hükkâm*

*Cebrî vü dehrî olanları ayırtla gitsün
Şer'-i Ahmed gülünü halk ideler işmâm*

*Bülbul-i âdl beher-kûşe olub nağme-serâ
Bâğ-ı çehrende Hakk itsün gül şer'in bessâm*

*Nâfe-i 'adlinle âlemi ta'tîr eylese
Bây-i müşkini ile tâki dola cem'-i meşâm*

*Çün emânâta emîn itdi seni Hayy-ı Hakîm
Sen de etrâfa emîn olanı eyle hükkâm*

*Ne revâ sayha-i müfsid olalar gâlib-i şer'
Ayb ola va'z u nasîhat ola bid'at itmâm*

*Cevr ü zulmün sebebi Râm Arab içre bu kim
Câhil u zâlimi vâli kılarak tutdı zalâm*

*Dînini sakılmıyan kimse sizi sakınamaz
Sana mi'ât ola bu ma'înî koma dilde ğamâm*

*Fâsidi hâyini dîn emrine hâkim kılmak
Milke vü ömre zarar eylesin de ne kelâm*

*Zâlim olan yapışur bî-günehin dâmenine
İftirâyile yıkar ırzını eyler nâ-kâm*

*Bir dahi buna alur rüşveti çün mürteşiyân
Câyize yâhut hedîyye deyu korlar âna nâm*

*“Rüşvetün câizetün” gibi çün iderler terkîb
Bu mürekkebdir iden yüzlerini esved-i fâm*

*Biri bu câhile hiç maslahat ısmarlama kim
Geçe ashâb-ı ma'ârif önüne ola imâm*

İmtihan eylemeden şahsı mülâzim idicek
Kâdı oldukda ne hükm itse gerek anla peyâm

Câhili kâdı idiüb hâyini eylersen emîn
'Ayn-ı şer'î çıkarub şerre ideler ikdâm

Rüşveti niçün idersün deyü sorsan âna dir
Satûn aldım kıymetin verdim olur mu ki harâm

Savt-ı a'lâ ile dir fahr idiüb ol câhil-i dîn
Alurum rüşveti çün benden alurlar mâdâm

Bu mubâhâtla kâfir de olur hâini kör
Bu ne hayret bu ne gaflet bu midir emr-i selâm

Ulemâ zeyyine girdi cühelâ at saldı
Budürür sâha-i dîni bozan ey fahr-i 'izâm

Sorasın "kad ahezû" "nehnu bihi ne'huz" der
Mezheb-i hamse hoş müçtehid olmuş mu temâm

Dinle Allah'ı seversen beni ey şâh-ı cihân
Merhamet itme fesâd ehlini kahreyle müdâm

Bir kişi âdil ise azli neden câiz olur
Zâlim ise neden ol zulme iderler ikdâm

Aslını bilmek eğer ister isen pâişâhum
Birkaç ehl-i saft câsûs idiüb it isti'lâm

Bî-garaz muttakî ve sâdık olanları gezüb
Hufyeten eyle suâl al haberi tâ encâm

Vâris-i memleket ihmâl ide lâyık olmaz
Farz iken eylemiye emr-i Hüddâ'yı itmâm

Bu emânet size çün Cenâb-ı Hakk'dan geldi
Mazhar-ı lutf kılub itdi size çok ikrâm

*Küfürle mülk durub zulümle durmasa gerek
Sâkın ey Şâh-ı cihân-bân-ı cihândar müdâm*

*Olasın nûr-ı ümem mihr ü meh evc-i kerem
Kevkeb-i burc-ı hedy gevher-i bahr-i ikrâm*

*İşidildi ki leked-kûb belâdır etrâf
Dest-gîr ol ayak altında kalanlara müdâm*

*Bir acib vâkı‘a görmüş sulehâdan birisi
Dinleyüb kıssadan al hisse eyâ şâh-ı enâm*

*Meclis-i Hazret-i Peygamber’e olmuş dâhil
Ola ol hazrete bin kere salât ile selâm*

*Evliyâ cem‘ olub ol meclîs-i âli içre
Eylemişler elem-i ümmet için bast-ı kelâm*

*Dimiş anlar ki Kızılbaşla küffârı görün
‘Adlile memlekete her birisi verdi nizâm*

*Âl-i Osman bu kadar dîne iderken hidmet
İtdiler câhil vü zâlimlere teslîm-i zamân*

*Kendi gaftetde kalub yakdı cihânı zulme
Kırulub gitmededir zulümle ehl-i islâm*

*Yâ Rasûlallâh eger ümmete rahm itmez isen
Cümlesi zâyi‘ olur dînin olur hâli temâm*

*Dimiş ol hazret-i ‘ulyâ nola dermân idelim
Buna şimden gerü sabr itmeye hallâk-ı enâm*

*Pâdişâhum sakınub devletle dîninüzü
Size bu kıssayı ‘arz itmege itdim ikdâm*

*Ala gör pâdişâhum hisse bu ma‘nâlardan
Hazer it âkıbetinde bu işin sahh-ı kelâm*

*Başlaya doğmaya yüz duta inâyet güneşi
Bilirüm hazret-i Hakk sâyesidir bedr-i temâm*

*Sıdkile iylicek Hakk'a teveccüh şâhum
Umarız hayr duâ gözle ola feth-i mehâmm*

*Hırka vü jendede gizlendi şehâ bıkr-i suhen
Ki kabâb-ı ferh oldi gayret ehline harâm*

*İriyaru boğun yumri sözüüm eyle kabûl
Gevher-i ma'îni nemed içre olubdur i'lâm*

*Şeyhî'nin size duâsı buna pâyende olub
Hayrile maksad-ı dareynini kıla Hakk in'am*

*Kapun erbâb-ı safâ vü merve sa'y kıla dâim
Sa'y ide Ka'be-i kûyunda selâtin-i izâm*

*İnkisâriyle seher yüz sürelim dergâha
Bâ'is-i zulm olanın tâ Hak ide kaddini lâm*

*Gayret-i Ahmed'i vü izz u Ahad'i kıla seni
Çeşm-i bed-hâhe sinân vü sersârra hüisâm*

*Rûz-şeb himmetin olsun zafer-i feth-i mübîn
Himmetinle idesin kal'-i cibâl vü esnâm*

*Sen şehe kim ki zarar kasdın iderse itsün
Sarsar kahr-ı Hüda hâk-i vücûdun i'dâm*

*Kesilüb başı dilinsün dili mânend-i kalem
Sana harf itmeye her kim ide sa'y u ikdâm*

*Bâb-ı Hakk'a sürelim yüzi ki ol zıll-ı ilâhe
Ömr vü kudretle muzaffer ola himmetle hüimâm*

*Cân gibi hâli ola sadr-ı sudûr-ı âfitâb
Hem 'inân ola hufr hançeri ola samsâm*

*Hâb u gâfletde geçe devleti hâsîdlerinin
Çeşm-i Bahît ola bîdâr ilâ yevmi'l-kıyâm (1034)*

(Sivasî, *Kasîde-i Mergûbe*: vr. 95b-97a)

Ulemâ ve meşayihin nasihat yollu sözlerini daima hürmetle dinleyen I. Ahmed, şüphesiz Sivasî'nin aktardığı bu şikâyetlere karşı da duyarsız kalmamış, *Divân*'ında; Ülke-deki kargaşanın ancak adaletle düzelebileceğini bunun için de zulme uğrayanların mağduriyetlerini giderme arzusunda olduğunu dile getirmiş, her makam sahibinin adalet ehli olması gerektiğine dikkat çekerek adaletin yayılmasını arzuladığını söylemiştir. Bunun gerçekleşmesi için de ilmiyle amel edenleri bulup ortaya çıkarmayı ve onları himaye etmeyi istediğini dile getirmiştir. Dünyada ilim ve marifet tahsil etmeyenleri hiçbir hüneri olmayan ata benzeterek, onların sırtına “zeyn ü raht” vurulamayacağını, çünkü âlimin dünyanın hallerini bildiğini ve ilim olmayınca kaba gücün bir işe yaramayacağını belirtmiş; gerçek padişahın tâcının ilm, tahtının da kemâl olması gerektiğini vurgulamıştır.

Bu düşüncelere sahip olan I. Ahmed, aynı zamanda Osmanlı kanunnâmelerini bir araya toplatarak tanzim ettirmiştir (Kayaalp, 1999: 73). Yine çıkarmış olduğu şu hatt-ı hümayun ile de bu hususlardaki hassasiyet ve kararlılığını resmen dile getirmiştir:

“Tarîk-i ilmi ihyâ, iktizâ-i murâdım olmuşdur. Fahr-ı âlem –sallallâhu Teâlâ aleyhi vesellem- hazretlerinin seccâde-i şerîfesinde câhiller oturduğuna icâzet-i şerîfem yokdur. Mansıbı ehl-i ilme ‘arz idesiz. Müderris ve kuzâyı imtihanısız şefâ‘at ve himâyet ile vir-meyesiz. Eğer hilâf idersenüz dünyâda ve âhiretde iki elimi yakanuzdan kurtaramazsınız ve müderrisler derse varmazlar imiş. Tenbîh idesiz ve tîz mülâzim virmeyeler, şöyle bilersiz!” (Sivasî, *Risâle-i Mergûbe*: 97a(sayfa kenarında)).

Sonuç

Osmanlının kuruluşundan itibaren sahip oldukları tasavvufî neş'eyle içtimai hayatın devamlılığını sağlama adına bütünleştirici iradede önemli rol alan tarîkat şeyhleri,

gerek eserleri, gerekse sohbet ve nasihatleriyle tasavvufun aydınlık iklimini gönül yoluyla insanlara açmış; ilim, irfân, fazîlet ve kemâlleriyle devlet erkanından padişahlara, avam halktan ilmiye sınıfına kadar hemen her kesimden insanın hürmetine mazhar olmuş, birer mana sultanı olarak şöhret bulmuşlardır.

İşte bu mana sultanlarından biri olan Abdülmecid-i Sivasî, dönemi Padişahları ve devlet erkânı ile kurduğu iyi ilişkiler sayesinde manevi nüfuzunu devletin birlik ve dirliği yönünde kullanmış, zaman zaman toplumsal problemlere dikkat çekmiş, gündelik ilişkiler yanında siyasi ve idari konularda da uhrevî mesuliyetleri hatırlatmayı vazife addetmiştir. Diğer taraftan devlete hizmet ve sadakati benimsemiş, Padişahları ulü'l-emr görüp onları yeri geldiğinde övmekten de geri durmamıştır. Çalışmamızda da görüldüğü üzere devlet erkânı ve özellikle de dönemi Padişahlarından I. Ahmed ona karşı saygılı olmuşlar, kendisiyle dinî ve içtimâî konular yanında siyasi-idari meselelerde de istişare etmiş, terğib ve teşviklerini dikkate almışlardır.

Kaynakça

- Abdülmecid-i Sivasî (Tsz.). *Kaside-i Mergûbe*. Süleymaniye Kütüphanesi, H. Şemsi Güneren-Fatih Güneren Bölümü, No: 297. vr. 95b-97a.
- Abdülmecid-i Sivasî (Tsz.). *Nazîre-i Şeyhî*. Süleymaniye Kütüphanesi, H. Şemsi Güneren-Fatih Güneren Bölümü. No: 12. vr. 92b, 93a.
- Abdülmecid-i Sivasî (Tsz.). *Letâifü'l-Ezhâr ve Lezâizü'l-Esmâr*. Süleymâniye Ktp., Mihrîşah Sultan, nr. 255.
- Abdülmecid-i Sivasî (Tsz.). *Şerh-i Mesnevî*. MEB Ank. Genel Kitaplık, nr. 683.
- Âşıkî Derviş Ahmed (1985). *Âşık Paşaoğlu Târîhi*. Haz. H. Nihal Atsız, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., nr. 604.
- Ayvansarâyî, Hüseyin b. İsmâil (Tsz.). *Tercümetü'l-Meşâyih*. Süleymâniye Ktp., Esat Efendi, nr. 1375.
- Aziz Mahmûd Hüdâyî (Tsz.). *Tezâkir-i Hüdâyî*. Süleymaniye Fatih Ktp., 2572.
- Barkan, Ö. Lütfi (1942). "İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 2, Ankara.
- Bursalı Mehmet Tâhir (1905). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul.
- Fındıklılı İsmet Efendi (1989). *Tekmiletü's-Şakâik fî Hakkı ehli'l-Hakâik*. (Nşr. Abdulkadir Özcan). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Gündoğdu, Cengiz (2000). *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid-i Sivasî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvüfî Görüşleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gündüz, İrfan (1983). *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*. İstanbul: Seha Neşriyat.
- Hüseyin Vassâf (Tsz.). *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*. Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2305-2309.
- Işın, Ekrem, "Tarikatların İstanbul'da Gündelik Hayatı Şekillendirmesi Üzerine Bazı Notlar (15-17. Y.Y.)", <http://www.osmanli.org.tr/osmanlitasavvufu> (02.04.2005).
- Kayaalp, İsa (1999). *Sultan Ahmed Divanının Tahlihi*, İstanbul: Kitapevi.
- Kılıç, Mahmûd Erol (2002). "İbnu'l-Arabi'nin I. İzzeddın Kevkavus'a Yazdığı Mektubun Işığında Dönemin Dinî ve Siyasî Tarihine Bakış". *I. Uluslar Arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, Konya 2002.
- Koçu, R. Ekrem (1946). "Abdülmecid Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- Mardin, Şerif (1986). *Din ve İdeoloji* (3. bsk.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Mehmed Gülşen (1338/1919). *Külliyât-ı Hüdâyî*. İstanbul: İstanbul Bahriye Matbaası.
- Mehmed Hemdemi (1880). *Solakzâde Târîhi*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Mehmet Süreyya (1893). *Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye (Sicilli-i Osmâni)*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Muhammed Nazmî (1982). *Hediyyetü'l-İhvan (İnceleme ve Edisyon Kritikli Metin)*. (Haz. Osman Türer), (Doktora Tezi İkinci Kısım). Ankara.
- Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddîn (Tsz.). *Terâcim-i Ahvâl-i Şüyûh-ı Ayasofya*. Süleymânîye Ktp., Es'at Ef., nr.1716/2.
- Müstakîm-zâde Süleymân Sa'dettin (Tsz.). *Hülâsatü'l-Hediyye*. Millet Ktp., Ali Emiri, Şeriyye, nr. 1082.
- Naîmâ, Mustafa Efendi (1864). *Târih-i Naîmâ*. İstanbul.
- Nev'î-zâde Atâyî (1852). *Hadâ'iku'l-Hakâ'ık fî Tekmiletî's-Şakâ'ık (Zeyl-i Şakâ'ık)*. İstanbul.
- Öngören, Reşat (2000). *Osmanlılar'da Tasavvuf, Anadalu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şeyhî Mehmed Efendi (1989). *Vakâyi'ü'l-Fuzalâ*. (Neşre haz. Abdülkadir Özcan). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Topçu, Nurettin (1962). *Büyük Fetih*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Türer, Osman (1984). "Osmanlı imparatorluğunda Padişah-Tarîkat Şeyhî Münâsebetine Dair Târîhi Bir Örnek". *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı: 28, (Şubat 1984).
- Unan, Fahri (1994). "Bir Bayramî Şeyhi: Şeyh Muhyiddîn Mehmed-i İskilibî". *Tarih Çevresi*, Sayı: 12, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1977). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Veinstein, Gilles (2004). "Bir Sentez Denemesi". *İslam Dünyasında Tarikatlar*. Çev.: Osman Türer. İstanbul: Sûf Yayınları.
- Yılmaz, H. Kamil (1980). *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fak. Yayınları.
- Yılmaz, Necdet (2001). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfîler Devlet ve Ulemâ*. İstanbul: OSAV Yayınları.